

**TALOUSARVION 2021 JA
VUOSIEN 2022–2023
TALOUSSUUNNITELMAN
LAADINTAOHJE**

(Kaupunginhallitus 29.6.2020)

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	2
2 TALOUSARVIO 2021 LAADINTAPERUSTEET	2
2.1 Talousarvioraami 2021 ja taloussuunnitelma 2022 - 2023	4
2.2 Talousarvion sitovuustaso; käyttötalous, tulos- ja rahoituslaskelma ja investointiosa.....	4
2.3. Henkilöstösuunnitelma	7
2.4 Tietohallinto	8
2.5 Käyttötalous.....	8
2.5.1 Toimintatuotot.....	9
2.5.2 Toimintakulut.....	9
2.5.3 Toimintakate	12
2.5.4 Verotulot	12
2.5.5 Valtionosuudet	12
2.5.6 Rahoitustuotot ja – kulut.....	13
2.5.7 SUMU-poistot.....	13
2.6 Sitovat toiminnalliset tavoitteet ja mittarit.....	13
2.7 Sisäinen valvonta ja riskienhallinta	14
2.7.1 Riskit ja riskienhallinta	14
3 INVESTOINNIT	15
3.1 Investointiraami.....	15
3.2 Rakennukset ja toimitilat	15
3.3 Kaluste ja laitehankinnat.....	15
4 TALOUSSUUNNITTELUVUOSIEN 2022 – 2023 LAADINTA	16
5 KONSERNIOHJAUS	16
5.1 Tytäryhteisöt.....	16
7 TALOUSARVION LAADINTA-AIKATAULU	17
8 LISÄTIETOA KUNTATALOUDESTA	17
9 LISÄTIETOJA	18
10 LAADINTAOHJEEN LIITTEET	19

1 JOHDANTO

Kuntalain 13 luvun § 110 mukaan valtuuston on vuoden loppuun mennessä hyväksyttävä kunnalle seuraavaksi kalenterivuodeksi talousarvio ottaen huomioon kuntakonsernin talouden vastuut ja velvoitteet. Talousarvion hyväksymisen yhteydessä valtuuston on hyväksyttävä myös taloussuunnitelma kolmeksi tai useammaksi vuodeksi (suunnitelmakausi). Talousarviovuosi on taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi.

Talousarvion ja taloussuunnitelman valmistelusta vastaa kaupunginhallitus sekä kukin toimiala omalla tehtäväalueella.

Talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että ne toteuttavat kaupunkistrategiaa ja edellytykset kaupungin tehtävien hoitamiseen turvataan. Talousarviossa ja -suunnitelmassa hyväksytään kaupungin ja kaupunkikonsernin toiminnan ja talouden tavoitteet. Taloussuunnitelman on oltava tasapainossa tai ylijäämäinen.

Talousarvioon otetaan tehtävien ja toiminnan tavoitteiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot sekä siinä osoitetaan, miten rahoitustarve katetaan. Talousarviossa ja -suunnitelmassa on käyttötalous- ja tuloslaskelmaosa sekä investointi- ja rahoitusosa.

Vuoden 2021 talousarvio ja vuosien 2022–2023 taloussuunnitelman laadinta perustuu valtuuston 18.12.2017 § 99 ja 18.6.2018 § 60 hyväksymään kaupunkistrategiaan ja talouden tasapainottamisohjelman vuosien 2020-2025 linjauksiin (Kv 26.8.2019).

Talousarvion tekstiosat, tavoitteet, toiminnan merkittävimmät riskit, määrärahatiedot ja henkilöstösuunnitelma laadintaan Targetor Pro-ohjelman asiakirjapohjille.

Talousarvion 2021 ja taloussuunnitelman 2022–2023 laadinnassa tulee ottaa huomioon myös kaupunginvaltuuston 24.4.2017 § 28 hyväksymän ja 25.5.2020 § 41 päivitetyn hallintosäännön linjaukset.

2 TALOUSARVIO 2021 LAADINTAPERUSTEET

Kaupunginhallitus on käsitellyt talousarvioraamia 29.6.2020. Varkauden kaupungin talous on haasteellisessa tilanteessa ja koronaepidemian aiheuttamat kustannukset lisäävät vaikeuksia entisestään. Toimialojen tulee talouden tasapainottamiseksi etsiä rakenteellisia muutoksia toimintaan ja palvelutuotantoon sekä noudattaa tiukkaa kulukuria, jotta talouden tasapaino saavutetaan talouden tasapainottamisohjelman mukaisesti vuoteen 2025 mennessä.

Talousarvion laadinnassa tulee huomioida valtuuston hyväksymä kaupunkistrategia 2018–2040: Aukkaiden Warkaus.

Toimialojen / tulosalueiden talousarvion sitovat tavoitteet tulee perustua kaupunkistrategian kärkitavoitteisiin, niiden toteuttamiseen liittyviin toimenpiteisiin ja keskeisempiin mittareihin.

[Kaupunkistrategian](#) kärkitavoitteet ovat:

- 1) 62.000 asukkaan Warkaus muodostaa vetovoimaisen ja elinvoimaisen talousalueen Itä-Suomessa
- 2) Warkaudessa asuu hyvinvoivia ihmisiä
- 3) Warkaus koostuu elinvoimaisista kaupunginosista
- 4) Warkauden vahva talous turvaa elinvoiman

VM talouskatsaus kesä 2020

Bruttokansantuotteen arvioidaan supistuvan 6 % v. 2020. Viennin lisäksi supistuvat yksityinen kulutus sekä yksityiset investoinnit. Julkisten menojen lisääntyminen tukee talouskasvua tänä vuonna.

Talouden toipuminen tämän vuoden loppupuolelta alkaen on hidasta taloudenpitäjien luottamuksen laskun sekä epävarmuuden kasvun seurauksena. Investointien toipumista heikentää myös asuinrakentamisen

vähentäminen. BKT:n arvioidaan kasvavan 2,5 % v. 2021 ja 1,7 % v. 2022.

Julkinen talous velkaantuu tänä vuonna erittäin nopeasti. Julkisen talouden alijäämä kasvaa yli 8 prosenttiin ja julkisyhteisöjen velka kipuaa yli 70 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Tulojen ja menojen välinen epätasapaino pienenee lähivuosina talouden väliaikaisten tukitoimien päättyessä ja kasvun elyessä. Julkinen talous pysyy 2020-luvun puoliväliä lähestyttäessä silti edelleen selvästi alijäämisenä.

Talouden näkymät niin Suomessa kuin maailmantaloudessa ovat edelleen hyvin epävarmoja.

Kevään kuntatalousohjelman ennusteissa arvioidaan, että kuntien toimintamenot kasvavat 2,4 prosenttia vuonna 2021. Menojen kasvu on varsin maltillinen, sillä koronapandemian aiheuttamien terveydenhuollon lisämenojen arvioidaan poistuvan tuolloin kuntataloudesta. Toisaalta menoja kasvattavat kuitenkin hoitovelka, palkankorotukset, väestön ikääntymisestä johtuva sosiaali- ja terveydenhuoltomenojen kasvu sekä hallitusohjelman mukaiset kuntatalouden toimintaa laajentavat menolisäykset.

Kuntasektorin palkankorotuslinja toteutui toukokuun lopussa lopulta kuntatalousohjelman oletusten mukaisena, eli palkankorotukset noudattavat sopimuskaudella yleistä työmarkkinoiden 3,04 prosentin ansiokehityslinjaa. Sopimuskausi on 23 kuukauden pituinen eli se alkaa 1.4.2020 ja päättyy 28.2.2022.

Vuoden 2021 kuntien tulokehitys näyttäytyy tässä vaiheessa erittäin poikkeuksellisenä ja vaikeana arvioida. Kuntien tuloihin vaikuttaa paitsi epävarma talouskehitys niin myös useampi valtion kompensatiopäätös sekä luonnollisesti myös normaalit lakisäätöiset muutokset.

Tunnuslukuja ja niiden ennusteita vuosilta 2018–2022 (perusvuosi 2000=100, lähde Tilastokeskus, ennusteet VM):

	2018	2019	2020	2021	2022
Yleinen ansiotaso, muutos %	1,7	2,2	1,6	2,5	2,0
Kuntien ansiotaso, muutos %	1,3	3,6	3,8	3,1	2,8
Kuluttajahinnat, muutos %	1,1	1,0	0,3	1,1	1,4
Peruspalvelujen hintaindeksi, muutos % *)	1,4	2,1	1,0	2,3	1,8
Rakennuskustannusind. muutos %	2,3	2,1	2,3	2,4	2,2
*) Peruspalvelujen hintaindeksi, jossa huomioitu ansiotasoindeksissä lomarahojen leikkaus v. 2017 ja palautuminen v. 2020					

Väestön kehitys

Taloussuunnitelmassa tulee huomioida myös väestörakenteen kehitys. Asukasluku 31.12.2019 oli 20 466 ja tilanne toukokuussa 2020 20 402 asukasta. Alla olevassa taulussa kuvattu väestön kehitys perustuu Tilastokeskuksen väestöennusteeseen.

Tilastokeskuksen väestöennuste ikäluokittain:

	0-6 v.	7-16 v.	17-19 v.	20-64 v.	65-74 v	75-84 v.	85 v. -	Yhteensä
2019	1 009	1 876	649	10 633	3 576	1 882	841	20 466
2020	949	1 856	589	10 450	3 609	1 957	878	20 288
2021	904	1 804	586	10 203	3 624	2 052	868	20 041
2022	859	1 757	583	9 931	3 656	2 155	865	19 806
2023	841	1 688	593	9 697	3 574	2 292	896	19 581

Osallisuus ja vaikuttaminen

Kuntalain §:n 22 mukaan kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Yhtenä osallistumisen mahdollisuutena on kuntalaisten ottaminen mukaan kunnan talouden suunnitteluun.

Hallintosäännön (1 luvun 3 §) mukaan kaupunginhallitus, lautakunnat, kaupunginjohtaja, toimialojen ja konsernipalvelujen johtavat viranhaltijat huolehtivat, että kaupungin asukkaat ja palvelujen käyttäjät saavat riittävästi tietoja valmisteltavina olevista yleisesti merkittävistä asioista ja voivat osallistua ja vaikuttaa näiden asioiden valmisteluun.

Valtuusto hyväksyi 10.6.2018 § 100 Kansalaistoiminnan ohjelma ”Asukkaiden Warkaus”, jossa on mm. kuvattu asukkaiden, eri järjestöjen ja kaupungin yhteistyön eri osallisuuskanavat.

Vuoden 2020 talousarvioon varattu osallistuvan budjetoinnin määräraha 20 000 euroa hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämisen toimenpiteisiin. Vuoden 2021 talousarvioon sisällytetään myös osallistuvan budjetoinnin määräraha kuntalaisten osallisuuden vahvistamiseksi.

2.1 Talousarvioraami 2021 ja taloussuunnitelma 2022 - 2023

Talousarvioraamissa on toimialakohtaisesti esitetty toimintakate (=toimintatuottojen ja kulujen erotus).

Vuoden 2018 alijäämäisen tilinpäätöksen jälkeen ja vuosien 2020 – 2021 alijäämäisten taloussuunnitelmavuosien johdosta käynnistettiin keväällä 2019 talouden tasapainottaminen.

Vuoden 2020 talousarvion ja talouden tasapainottamisohjelman vuosien 2020 - 2025 linjaukset päätettiin kaupunginvaltuustossa 26.8.2019. Toimialojen tulee huomioida hyväksytyyn talouden tasapainottamisohjelman toimenpiteet omissa vuoden 2021 talousarvioesityksissään.

Alustavassa toimialojen raamitaulukossa on esitetty vuoden 2018 ja 2019 tilinpäätös, vuoden 2020 tilinpäätösennuste (ilman koronavaikutuksia) ja TA2021 raami.

Raamilaskelmassa vuoden 2021 toimialojen toimintakateen kasvuarvioksi on esitetty 1,0 % verrattuna kuluvan vuoden tilinpäätösennusteeseen ja huomioitu kaupunginvaltuuston 26.8.2019 hyväksymän talouden tasapainottamisohjelman mukaiset toimenpiteet. Sosiaali- ja terveystoimessa on huomioitu uuden sairaalan leasingkustannukset 1,3 milj. euroa. Verotuloissa on huomioitu 1 %-yksikön korotus kunnallisveroon (v. 2020 tuloveroprosentti 21,00 % -> korotus 22,00 %:iin). Laskennallinen vuoden 2021 tilikauden tulos muodostuu 2,2 milj. euroa alijäämäiseksi.

Taloussuunnitteluvuosien 2022 – 2023 taloussuunnitelmia ei vielä tässä vaiheessa esitetä. Taloussuunnitelmavuodet tarkentuvat vielä syksyllä mm. valtionosuus- sekä verotulosennusteiden päivitysten mukaisesti.

2.2 Talousarvion sitovuustaso; käyttötalous, tulos- ja rahoituslaskelma ja investointiosa

Talousarvion sitovuustaso määritellään seuraavasti:

Käyttötalous:

Kaupunginvaltuustoon nähdessä sitovuustaso on toimialan toimintakate (tulot-kulut=netto). Poistot eivät ole sitovia määrärahoja.

Toimialat; yleishallinto, sosiaali- ja terveystoimi, sivistystoimi, liikunta- ja vapaa-aikatoimi ja tekninen toimi.

Lautakunnat määräävät itse lautakunnan sisäisen sitovuustason käyttösuunnitelman vahvistamisen yhteydessä tammikuun 2021 loppuun mennessä.

Tuloslaskelma:

Tuloslaskelma on kaupunginvaltuustoon nähden sitova verotulojen, valtionosuuksien, rahoituskulujen ja –tuottojen sekä satunnaisten erien osalta.

ALUSTAVA RAAMI 2021				
Toimiala	TP 2018	TP 2019	TP-Ennuste 2020 (ilman koronavaik.)	RAAMI 2021 (SIS. TAL.TASAPAIN. TOIMENPI- TEET)
Yleishallinto (kv, kh, tark.ltk., vaalit, konsernihallinto)				
Tuotot	3 035 489	3 359 370	4 453 000	
Kulut	-8 891 815	-9 317 748	-10 592 000	
Toimintakate (netto)	-5 856 326	-5 958 378	-6 139 000	-6 675 000
Sosiaali- ja terveystoimi, Varkaus				
Tuotot	24 932 338	24 825 384	23 063 000	
Kulut	-108 254 588	-110 374 841	-111 577 000	
Toimintakate (netto)	-83 322 250	-85 549 457	-88 514 000	-89 600 000
Sosiaali- ja terveystoimi, Joroinen				
Tuotot	20 301 158	19 868 112	20 079 270	
Kulut	-20 090 650	-19 776 227	-19 970 400	
Toimintakate (netto)	210 508	91 885	108 870	100 000
Sivistystoimi				
Tuotot	3 148 858	3 340 051	2 868 700	
Kulut	-33 483 517	-34 221 654	-34 378 500	
Toimintakate (netto)	-30 334 659	-30 881 603	-31 509 800	-31 462 000
Liikunta- ja vapaa-aikatoimi				
Tuotot	552 997	613 185	481 600	
Valmistus omaan käyttöön	29 916	10 746	8 000	
Kulut	-3 246 935	-3 196 645	-3 306 900	
Toimintakate (netto)	-2 664 022	-2 572 714	-2 817 300	-2 817 000
Tekninen toimi				
Tuotot	21 549 549	21 634 165	21 890 000	
Valmistus omaan käyttöön	648 070	751 406	500 000	
Kulut	-24 443 662	-25 012 808	-25 855 000	
Toimintakate (netto)	-2 246 043	-2 627 238	-3 465 000	-3 497 000
Toimintatuotot yhteensä	73 520 389	73 640 267	72 835 570	0
Valmistus omaan käyttöön	677 986	762 152	508 000	0
Toimintakulut yhteensä	-198 411 167	-201 899 923	-205 679 800	0
TOIMINTAKATE	-124 212 792	-127 497 504	-132 336 230	-133 951 000
Rahoitus				
Verotulot	78 324 833	78 952 915	77 980 000	85 627 000
Valtionosuudet	48 228 598	49 527 745	52 778 000	53 837 000
Korkotuotot	815 021	816 689	850 000	820 000
Muut rahoitustuotot	2 128 788	1 392 570	1 500 000	1 500 000
Korkokulut	-536 856	-408 595	-420 000	-420 000
Muut rahoituskulut	-186 242	-155 120	-280 000	-280 000
VUOSIKATE	4 561 350	2 628 701	71 770	7 133 000
Suunnitelmapoistot	-6 312 812	-6 682 928	-6 640 600	-6 950 000
Arvonalentumiset	-2 855 805	-2 310 677	-2 963 000	-2 400 000
Satunnaiset erät				
Satunnaiset tuotot		196 223		
Satunnaiset kulut				
TILIKAUDEN TULOS	-4 607 267	-6 168 681	-9 531 830	-2 217 000
Varausten ja rahastojen muutokset	947 547	12 500 000		
TILIKAUDEN YLI- /ALIJÄÄMÄ	-3 659 720	6 331 319	-9 531 830	-2 217 000

Rahoituslaskelma:

Rahoituslaskelma on kaupunginvaltuustoon nähden sitova antolainauksen muutosten (uudet antolainat ja lainojen lyhennykset), lainakannan muutosten (uudet talousarviolainat ja lainojen lyhennykset) ja oman pääoman muutosten osalta.

Tunnuslukujen tavoitearvojen osalta valtuustoon nähden sitovia eriä ovat toiminnan ja investointien rahavirran kertymä ja lainanhoitokate.

Investointiosa:

Investointiosassa sitovuus on taseryhmittäin: maa- ja vesialueet, rakennukset, kiinteät rakenteet ja laitteet, osakkeet ja osuudet.

Taseryhmän Irtain omaisuus (koneet ja kalusto) sitovuus on toimialakohtainen määräraha.

Lautakunta päättää investointiosan määrärahasiirrot taseryhmien sisällä hankkeiden kesken.

2.3. Henkilöstösuunnitelma

Talousarvion 2021 yhteydessä laaditaan myös henkilöstösuunnitelma.

Henkilöstösuunnitelmaa peilataan yksikön ja toimialan tavoitteisiin. Suunnitelmassa analysoidaan toimintaympäristössä ja toiminnassa tapahtuvia muutoksia ja arvioidaan niiden vaikutuksia henkilöstötarpeeseen (määrään, laatuun ja rakenteeseen) talousarvio- ja suunnitteluvuosina.

Toimintaympäristössä tapahtuvat tai tapahtumassa olevat muutokset voivat näkyä esimerkiksi asiakasmäärien muutoksina. Toiminnan muutokset voivat käsittää uudelleen järjestelyjä, prosessien uudistamista, uuden teknologian ja digitalisaation mahdollistamia muutoksia palveluprosesseissa, ostopalvelujen laajentamista tai ulkoistamista, yhteistyötä muiden kuntien kanssa tai seudullista yhteistyötä. Myös toiminnan yhdyspinnat muihin yksiköihin/toimialoihin ja niiden tarjoamat toiminnan uudelleen järjestämisen mahdollisuudet on huomioitava.

Vuoden 2021 osalta keskeisin toiminnallinen muutos on sote-keskuksen valmistuminen ja siihen liittyvät muutokset toiminta- ja palveluprosesseissa, sosiaali- ja terveystoimen organisaatiossa sekä sote- ja tukipalveluiden keskinäisessä työnjaossa.

Em. näkökulmiin peilaten suunnitelmassa kuvataan yksikön työvoimatarvetta vakituisten, sijaisten ja määräaikaisten (ei kenenkään sijaisten) työntekijöiden osalta, sekä henkilöinä että henkilötyövuosina. Suunnitelmassa tulee huomioida eläköitymiset sekä tiedossa olevat pidemmät virka- ja työvapaat. Siinä esitetään mahdolliset vakinaistamistarpeet ja vakituisen henkilöstön rekrytointitarpeet sekä sisäisten siirtojen mahdollisuudet/tarpeet.

Suunnitelmassa ilmoitetaan perustettavat ja lakkautettavat vakanssit sekä toiminnallisten muutosten edellyttämät nimikemuutokset.

Siihen kirjataan myös henkilöstön työkyvyn ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvät suunnitelmat ja niihin liittyvät konkreettiset toimenpiteet.

Henkilöstösuunnitelmassa tulee huomioida talouden tasapainotusohjelman linjaukset ja henkilöstösuunnitelman tulee täsmätä toimialakohtaisiin tavoitteisiin vuoden 2021 osalta.

Henkilöstösuunnitelma laaditaan Targetor Pro -ohjelmaan kunkin tulosalueen Henkilöstösuunnitelma-kortille (kts. liite 2). Henkilöstöpalvelut ovat esittäytäneet henkilöstön kehitystä kuvaavat tiedot

suunnitelmaan liittyvään Excel-taulukkoon. Toimialojen talouspäälliköt täydentävät taulukkoon eläköitymisennusteet henkilöstöpalveluista saatujen tietojen avulla ja yhdessä toimialajohtajien/tulosalueiden päälliköiden kanssa ohjeistavat varsinaisen suunnitelmaosuuden (tavoitehenkilöstö) ja tekstien laatimiseen liittyvän prosessin. Suunnitelmassa käytetään tehtävänimikkeitä (ei henkilöiden nimiä).

Kevan ennuste Varkauden kaupungin eläköitymisistä:

Henkilöstömäärä/ eläköityvät	31.12.2019	30.6.2020	Eläköityvät 2020	Eläköityvät 2020 - 2022
Vakinaiset	1 278	1 272	61	214
Määräaikaiset	379	335		
Yhteensä	1 657	1 607	61	214

Eläköitymisennuste eläkelajeittain 20120 – 2022:

Vuosi	Vanhuus- eläkkeet	Työkyvyttömyys- eläkkeet	Osatyökyvyttömyys- eläkkeet	Eläkkeet yhteensä
2021	53	9	10	72
2022	62	9	10	81
2023	61	9	9	79

Ennuste perustuu vuoden 2018 lopussa vakuutettuna olleiden työ- ja virkasuhteisten tilanteeseen sekä vuoden 2020 alun organisaatiotilanteeseen. Ennusteessa on huomioitu vanhuus-, työkyvyttömyys- ja osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyvät henkilöt. Vanhuuseläkkeet sisältävät varhennetut vanhuuseläkkeet, täydet työkyvyttömyyseläkkeet sisältävät kuntoutustuet ja osatyökyvyttömyyseläkkeet sisältävät osakuntoutustuet. Osittaiset varhennetut vanhuuseläkkeet eivät ole mukana ennusteessa. Työuraeläkkeet sisältyvät täysiin työkyvyttömyyseläkkeisiin. Vuoden 2017 eläkeuudistuksesta johtuen alimmat eläkeiät nousevat syntymävuoden mukaan portaittain.

2.4 Tietohallinto

Kaikki toimialojen tietojärjestelmähankkeet tulee hyväksyttävä hyissä ajoissa ennen hankintapäätöksen tekoa kaupunginhallituksen hyväksymän tietoturva- ja tietosuojapolitiikan mukaisesti tietohallinnon johtoryhmällä sekä tietoturva- ja tietosuojaryhmällä (kh 21.5.2018 § 126).

Tällä varmistetaan talous- ja henkilöresurssien lisäksi erityisesti järjestelmien yhteen toimivuus, kokonaisarkkitehtuuri sekä tietosuoja (GDPR). Hankkeiden lisäksi tulee ilmoittaa myös tietojärjestelmien laajemmat päivitykset.

Henkilökohtaisten työasemien uusiminen tapahtuu tietohallinnon toimesta leasingkauden päättyessä. Työasemien leasingkauden pituus on 48 kk. Laitteiden leasingkustannukset on sisällytetty ICT-palveluiden sisäiseen laskutukseen. Esimiesten tulee riittävän ajoissa ilmoittaa työaseman mallin muutostarpeet (pöytäkoneiden vaihto kannettaviin).

Muut ICT-laitetilaukset tulee tehdä keskitetysti intran ESSI -palveluhallinnan kautta.

2.5 Käyttötalous

Käyttötalousosassa asetetaan palvelutavoitteet ja budjetoidaan niiden järjestämisen vaatimat tuotto- ja kulumäärärahat.

Käyttötalouden tekstisivut laaditaan Targetor Pro-ohjelmalla. Tekstisivuille tulevat talousarvion sitovat tavoitteet sekä suunnitelmavuosien tavoitteet, toimintaan liittyvät merkittävimmät riskit ja riskien hallinta, määräraha-arviot ja henkilöstösuunnitelma. Talousarvio laaditaan yhdenmukaisesti laadituille asiakirjapohjille.

Kaupunginvaltuustoa sitovat taloustiedot on lomakepohjaan merkitty / korostettu täyttövärillä. Taloussuunnitelmavuosien 2021–2022 tiedot ilmoitetaan ilman täyttöväri korostusta.

2.5.1 Toimintatuotot

Talouden tasapainottaminen edellyttää, että kaupungin maksu- ja myyntitulojen hinnoitteluperiaatteisiin tehdään vuosittain kustannustason muutoksesta aiheutuvat tarkistukset. Toimialat käyvät läpi kaikki tulojen kantoperusteet ja tekevät tarvittaessa esitykset uusista hintaperusteista ja huomioivat hinnan muutokset talousarvioesityksissään.

Lakisääteisiä taksoja ja maksuja pyritään tarkistamaan lain sallimissa rajoissa valtuuston linjauksen mukaisesti. Muita maksuja ja taksoja pyritään korottamaan palvelusta kaupungille aiheutuvien kulujen tasolle. Tulojen arvioinnissa pyritään mahdollisimman realistiselle tasolle. Kuntien kustannustason muutokseksi on arvioitu vuodelle 2020 1,0 %, vuodelle 2021 2,3 %, vuodelle 2022 1,8 % ja vuodelle 2023 2,2 %. (VM taloudellinen katsaus kesä 2020).

2.5.2 Toimintakulut

Henkilöstökulut

Palkkakulut

Kunta-alan uudet virka- ja työehtosopimukset hyväksyttiin toukokuussa 2020. Sopimuskausi kaikissa kunta-alan sopimuksissa on 1.4.2020 – 28.2.2020. Sopimukset noudattavat kustannustasoltaan ns. yleistä linjaa. Kustannusvaikutus koko 23 kuukauden sopimuskaudelta on 3,04 prosenttia.

Ensimmäinen yleiskorotus tehdään 1.8.2020. Sen suuruus on 26 euroa, kuitenkin vähintään 1,22 prosenttia. Toinen yhden prosentin suuruinen yleiskorotus tehdään 1.4.2021 lukien. Sopimukseen kuuluu 1.4.2021 voimaan tuleva paikallinen järjestelyvaraerä. KVTE:ssä ja useassa muussa sopimuksessa sen suuruus on 0,8 prosenttia sopimusalan palkkasummasta.

Kilpailukyky sopimuksessa sovitut työajan pidennykset poistuvat 31.8.2020. OVTE:ssä työajan pidennys poistuu 1.8.2020. Työajan lyhentymistä on kompensoitu useilla sopimusmääräyksillä, jotka tulevat voimaan samaan aikaan. Lääkärisopimuksessa työajan pidennykset jäävät.

Kunta-alan sopimusneuvotteluissa on sovittu sote-sopimuksesta, varhaiskasvatuksen opettajien ja varhaiskasvatuksen esimiesten siirtymisestä OVTE-sopimuksen piiriin. Sote-sopimus tulee voimaan 1.9.2021 ja päättyy samaan aikaan kuin muutkin kunta-alan sopimukset eli 28.2.2022. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat ja varhaiskasvatuksen esimiehet siirtyvät OVTE-sopimukseen 1.9.2021. Lisäksi on sovittu, että kunta-alalla on vain yksi teknisen alan sopimus 1.3.2022 alkaen.

Budjetointiohjelman palkkasuunnittelun pohjana on Populus-palkkajärjestelmästä siirretyt toukokuun 2020 palkkasummat. Toukokuun palkkasumma ei ole siis vielä sisällä 1.8.2020 voimaan tulevaa 1,22 prosentin yleiskorotusta.

Talousarviovuoden 2021 palkkamenoissa huomioidaan kvtes:n yleiskorotuksena 1,66 %.

Koska budjetointiohjelmaan voidaan asettaa oletuksena vain yksi lomarahaprocentti, on vuodelle 2021 annettu suurin lomaraha- % 6,00. Lomarahaprocenttia voi tarvittaessa muuttaa budjetoinnin palkkasuunnittelussa henkilön palvelussuhteen keston mukaisesti (6 %, 5 % tai 4 %).

Toiminnan muutoksista johtuvat muut palkkatason muutokset huomioidaan toimialan oman talousarviokehityksen sisällä.

Henkilöpalkkatilit:

Henkilöstön palkat on siirretty talousarvion pohjaksi Budjetoitiohjelmaan Excel-tiedostona.

Populuksen palkkajärjestelmästä muodostetussa Excel-tiedostossa palkkatiedot on päivitetty vastaamaan kuluvan vuoden toukokuun 2020 palkkatilannetta (tili 4005, 4008, 4012, 4020, 4031, 4039)

Muut palkkatilit:

Muut palkkatilit (4001, 4003, 4015, 4021, 4030, 4038) budjetoidaan erikseen toimialoilla eli eivät siirry suoraan budjetoitipohjaan palkkasuunnittelun kautta. Toimialojen on huomioitava myös näiden palkkojen osalta kvtes:n yleiskorotus (1,66 %) sekä lomarahen laskennan vaikutukset.

Henkilöstösivukulut

Palkkojen sivukulut lasketaan ennakkotietojen perusteella ja lopulliset luvut vahvistuvat kuluvan vuoden lopulla.

Arvioidut palkkojen sivukuluprosentit ennakkotiedon mukaan ovat v. 2021: (budjetoitiohjelmassa)

- Työnantajan sosiaaliturvamaksu		1,53 %
- Työttömyysvakuutusmaksu		1,70 %
- Tapaturmavakuutusmaksu		0,45 %
- Muut sosiaalivakuutusmaksut		0,10 %
- KuEL-maksu palkkaperusteinen		17,33 %
- Opettajien VaEL-maksu		<u>16,18 %</u>
- <i>Yhteensä palkkojen sivukulut</i>	<i>KuEl</i>	21,11 %
	<i>VaEl</i>	19,96 %

Palkkatietojen muutosten tallennuksen jälkeen kaikkien palkkamenojen sivukulut lasketaan automaattilaskennalla budjetoitiohjelmassa.

Työnantajamaksuja tarkennetaan tarpeen mukaan talousarvion laadinnan aikana. Lopulliset työnantajamaksut vahvistuvat vuoden 2020 lopussa.

Työkyvyttömyyseläkemaksut (ent. varhe-maksu) ja eläkemenoperusteiset maksut

Vuonna 2019 varhaiseläkemaksuihin tuli muutos ja varhaiseläkemaksu lakkautettiin. Vuoden 2019 alusta käyttöön otettiin uusi työkyvyttömyyseläkemaksu, joka peritään osana palkkaperusteista maksua. Vuoden 2021 työkyvyttömyyseläkemaksun laskennassa huomioidaan vuosina 2018 ja 2019 alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet ja kuntoutustuet ja niistä aiheutunut eläkemeno 24 kuukauden ajalta. Suurtyönantajille (palkkasumma yli 33,3 milj. e) työkyvyttömyyseläkemaksuprosentti määräytyy täysin työnantajan työkyvyttömyysriskin perusteella. Budjetoitiohjelmaa työkyvyttömyyseläkemaksusta vuonna 2021 on 1,73 % (vuonna 2020 työkyvyttömyyseläkemaksu oli 1,18 %).

Työkyvyttömyyseläkemaksu peritään osana KuEL palkkaperusteista eläkemaksua (ja opettajien VaEL-eläkemaksua).

Eläkemenoperusteinen maksu (tili 4101) budjetoidaan kertomalla vuoden 2020 eläkemenoperusteinen maksu kertoimella 1,05 (eli 5 %:n kasvu). Eläkemenoperusteista maksua maksetaan niistä maksussa olevista eläkkeistä, jotka ovat karttuneet ennen vuotta 2005 olleista palvelussuhteista.

Vuoden 2021 eläkemenoperusteiset maksut em. muutoksin ajetaan budjettipohjiin toimialoille/kustannuspaikoille valmiiksi taloushallinnossa.

Eläkemenoperusteisen maksun tiliä ei saa käyttää muiden toimintojen katteeksi, koska eläkemenoperusteiset maksut kohdennetaan oikeille kustannuspaikoille vuoden 2021 aikana Kuntien Eläkevakuutuksen laatiman toimintayksikköerittelyn mukaan. Toimialojen määrärahoihin tehdään tarvittavat muutokset.

Henkilöstösiirrot toimialojen välillä

Toiminnan siirtyessä toimialalta toiselle, palkkamäärärahat siirtyvät henkilön mukana.

Muut toimintakulut

Palvelujen ostot

Sisäiset palvelujen ostot

Palveluiden ostot kohtaan sisältyvien merkittävimpien, ns. poikkihallinnollisten sisäisten tukipalvelujen (ateriapalvelut, puhtauspalvelut, sisäiset hoitomenovuokrat, pääomamenuvuokrat, ict-palvelut, taloushallinnon ostopalvelut, palkkahallinnon ostopalvelut, tarkastustoimi, posti- ja puhelinpalvelut), tiedot tulee ilmoittaa taloushallintoon **17.8. mennessä** Excel-tiedostona (malli liitteenä 6). Tämän jälkeen ne siirretään budjetoitiohjelmaan ao. kustannuspaikoille keskitetysti taloushallinnossa. Sivistystoimen/Soisalo-opiston sisäiset erät budjetoidaan toimintotasolla, muuten pääsääntöisesti kustannuspaikkatasolla. Toimialojen sisällä tapahtuvat sisäiset palvelut siirretään samalla periaatteella toimialan oman talousarvion valmisteluajataulun mukaisesti (kuten soten hallinto, soten toimistopalvelut, varahenkilöstö, röntgenpalvelut, kuntoutuspalvelut, sivistystoimen hallinto/talouspalvelut jne.)

Sisäisten palvelut on mahdollista budjetoida tilille - YL-koodille, joka selkeyttää sisäisten erin määräraharaportointia.

Kaikista sisäisistä eristä laaditaan Excel-tiedosto, joka toimitetaan taloushallintoon sähköpostilla: taloushallinto@varkaus.fi

Budjetoitiohjelmaan perustetut sisäiset erät tällä hetkellä:

Sis. erän ID	Sis. erän nimi	Erittely	Kumppani
S001	Soten toimistopalvelut	2	9000
S002	Varahenkilöstö	2	9000
S003	Röntgenpalvelut	2	9000
S004	Kuntoutuspalvelut	2	9000
S005	Soten hallinto	2	9000
SI01	Silan hallinto/talous	2	9000
T001	Sisäiset vuokrat	2	9000
T002	Sisäiset pääomavuokrat	2	9000
T003	Sisäiset puhtauspalvelut	2	9000
T004	Sisäiset ateriapalvelut	2	9000
Y001	Tarkastustoimen palvelut	2	9000
Y002	Taloushallinnon palvelut	2	9000
Y003	Palkkahallinnon palvelut	2	9000
Y004	ICT-palvelut	2	9000
Y005	Posti ja puhelinpalvelut	2	9000

Työterveyshuolto

Työterveyspalvelut on tuottanut 1.1.2019 alkaen Järvi-Seudun Työterveys Oy.

Henkilöstöhallinto budjetoit työterveyshuollon menot ja tulot keskitetysti henkilöstötoimen talousarvioon, josta ne kohdennetaan käytön suhteessa toimialoille. Kela:n korvaustuloarvio, tilille 3330, on 49 % työterveyshuollon kuluista.

Aineet, tarvikkeet ja tavarat

Käyttötalouteen budjetoidaan alle 10.000 euron arvoinen kalusto. Em. määrän ylittävät hankinnat, joiden käyttöikä on yli 3 vuotta, budjetoidaan investointiosaan.

2.5.3 Toimintakate

Tuloslaskelman toimintakate on toimintatuottojen ja – kulujen erotus ja se osoittaa verorahoituksen (verot ja valtionosuudet) osuuden toimintakuluista.

2.5.4 Verotulot

Vuoden 2019 verotulojen kehitys oli poikkeuksellista, kun kuntien verokertymää pienensivät tulorekisterin käyttöönnotosta johtuneet ongelmat ja muutokset ennakonpidätystavassa eli ns. verokorttiuudistus. Myös kunnallisveron tilitysrytmi muuttui vuonna 2019, kun siirryttiin verovelvolliskohtaiseen verotuksen valmistumiseen (verotuksen joustava valmistuminen).

Vuoden 2020 kuntien veroennusteisiin epävarmuutta aiheuttaa koronavirus ja sen vaikutus näkyy viiveellä kunnallisveron ja yhteisöveron heikompana tuottona.

Kuntaliiton kesäkuussa 2020 julkaiseman veroennustekehikko perustuu valtiovarainministeriön kesäkuun 2020 talouskatsaukseen sekä eri ennustelaitosten ennusteisiin talouden kehityksestä ja koronakriisin vaikutuksista siihen. Talouden sulkutoimia on lievennetty suurelta osin, mutta koronavirusepidemian aiheuttama epävarmuus talouteen on yhä ilmeinen.

Kesäkuun 2020 veroennustekehikon päivityksessä kaupungin verotuloja arvioidaan kertyvän vuonna 2020 77,980 milj. euroa, mikä on 4,3 milj. euroa budjetoitua heikompi. Vuoden 2020 verotulot pienentyvät 0,972 milj. euroa (- 1,2 %) verrattuna vuoden 2019 tilinpäätöksen verotuloihin.

Raamilaskelmassa vuoden 2021 verotuloarvio on 85,627 milj. euroa, mikä perustuu Kuntaliiton kesäkuussa 2020 päivitettyyn verokehikkoon. Lisäksi verotuloarviossa on huomioitu 1 %-yksikön tuloveroprosentin korotus.

Kaupunginvaltuusto vahvistaa veroprosentit marraskuun kokouksessaan.

2.5.5 Valtionosuudet

Kunnan valtionosuus koostuu kahdesta osasta:

1. Kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (laki 1704/2009)
2. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslain (1705/2009) mukaisesta valtionosuusrahoituksesta

Valtionosuudet arvioidaan varovaisuuden periaatteen mukaisesti Kuntaliiton ohjeita, ennusteita ja laskureita hyödyntäen.

Kuntaliiton ennakkolaskelman (26.6.2020) mukaan kuntien valtionosuudet ja verotulomenetysten korvaukset vähenevät 1 200 milj. euroa (-11,3 %; -218 €/asukas) vuodesta 2020 vuoteen 2021.

Kunnille myönnetään valtionosuutta 7 542 milj. euroa ja verotulomenetysten korvauksia 1 860 milj. euroa vuonna 2021. Vuodesta 2020 alkaen kunnille maksettavat verotulomenetysten korvaukset on erotettu peruspalvelujen valtionosuudesta. Kirjanpidossa korvaukset kuitenkin kirjataan valtionosuuksiin ja eritellään tilinpäätöksen liitetiedoissa. Täten kirjanpidon mukainen valtionosuus on yhteensä 9 402 milj. euroa vuonna 2021 (10 603 milj. € vuonna 2020).

Sekä vuoden 2020 että 2021 valtionosuusmaksatukseen vaikuttaa merkittävästi vuoden 2020 toisessa lisätalousarviossa päätetty koronavirusepidemiaan liittyvä veronmaksulykkäysten aiheuttamien verotulomenetysten tilapäinen korvaus, joka lisää valtionosuutta 547 milj. € vuonna 2020 ja vähentää valtionosuutta 572 milj. € vuonna 2021 (muutosvaikutus -1 114 milj. euroa vuodesta 2020 vuoteen 2021).

Ilman verotulomenetysten korvausten huomioon ottamista Kuntaliiton ennakkolaskelman mukaan "oikeat" valtionosuudet vähenevät 244 milj. euroa vuodesta 2020 vuoteen 2021.

Valtionosuuden muutokseen vuodesta 2020 vuoteen 2021 vaikuttavat mm.

- Kustannustason muutoksesta johtuva *indeksikorotus*. Vuoden 2021 kustannustason muutos (+2,3 %) lisää valtionosuutta 166 milj. euroa.
- Automaattinen *määräytymistekijöiden muutos* lisää valtionosuutta 29 milj. euroa.
- Lakiin perustuva valtion ja kuntien välinen *kustannustenjaon tarkistus* (perustuen vuoden 2018 toteutuneisiin kustannuksiin) vähentää valtionosuutta -13,7 milj. euroa vuonna 2021.
- *Tehtävien ja velvoitteiden muutokset* lisäävät valtionosuutta 67 milj. euroa.

Ennakkolaskelman mukaan kunnan peruspalvelujen valtionosuusprosentti nousee 0,12 prosenttiyksikköä ja on 25,63 % vuonna 2021 (25,51 % vuonna 2020 elokuusta 2020 alkaen). Valtionosuusprosentin nousu johtuu kunnille lailla säädettyjen tehtävien ja velvoitteiden lisääntymisestä vuonna 2021. Tehtävien lisäyksestä aiheutuva kustannusten kasvu rahoitetaan hallitusohjelman mukaisesti täysimääräisesti (100 % valtionosuus), mikä osittain toteutetaan valtionosuusprosenttia korottamalla.

Kuntaliiton kesäkuussa 2020 julkaisemien kuntakohtaisten ennakkolaskelmien mukaan Varkauden kaupungin vuoden 2021 valtionosuusarvio on 53,8 milj. euroa. Valtionosuudet tarkentuvat vielä syksyllä 2020 julkaistavien ennakkolaskelmien perusteella. Lopulliset päätökset vuoden 2021 valtionosuudesta tehdään aivan vuoden 2020 lopussa

2.5.6 Rahoitustuotot ja – kulut

Rahoitustulot koostuvat pääosin antolainojen koroista, osinkotuloista ja kuntayhtymien peruspääoman koroista. Osinkotuottoja saadaan Varkauden Aluelämpö Oy:n ja Savon Energiaholding Oy:n maksamista osingoista. Korkotuotot muodostuvat pääosin Keski-Savon Vesi Oy:n maksamasta korosta. Maksuliikennetilin korko ja viivästyskorot ovat vähäisiä korkoeria.

Rahoitusmenoista suurimman osan muodostavat pitkäaikaisten ja lyhytaikaisten lainojen korkomenot. Rahoitusmenoja ovat myös mm. verotilitysten korot ja viivästyskorot.

2.5.7 SUMU-poistot

Rakennusten poistot ovat pääsääntöisesti budjetoitu tekniselle toimialalle/toimitilojen ylläpito. Rakennusten poistot ovat toimialan sisäiseen vuokraan (pääomamenovuokra) sisältyviä erä.

Toimialoilla olevat suunnitelmapoistot ovat lähinnä kaluste- ja laitehankinnoista aiheutuvia poistoja. Näiden poistojen määrän budjetoivat toimialat itse.

Käyttöomaisuuden poistot tulee laskea kaupunginvaltuuston 16.12.2013 § 91 hyväksymän SUMU-poistosuunnitelman mukaisesti huomioiden valtuuston 19.10.2015 § 57 poistosuunnitelmaan hyväksymä muutos, jonka mukaan kaikki jäännösarvoltaan 3.000 euroa tai sen alle olevat käyttöomaisuushankkeet poistetaan kerralla. Vuoden 2020 suunnitelmapoistoissa huomioidaan myös nykyisten terveyskeskus- ja sairaalarakennusten arvonalentumiskirjaukset, koska rakennukset puretaan vuoden 2021 loppuun mennessä. Nykyisten terveyskeskus- ja sairaalarakennusten alaskirjaukset tehdään neljän vuoden aikana (vuosina 2018–2021).

Suunnitelmapoistojen perusteet ovat liitteenä 5.

2.6 Sitovat toiminnalliset tavoitteet ja mittarit

Taloussuunnitelman toiminnalliset tavoitteet tulee tarkastaa ja päivittää/muuttaa toimialojen organisaation tämän hetkisen toiminnan mukaiseksi. Toiminnalliset tavoitteet asetetaan kuvaamaan tulosalueen ydintehtävää. Tavoitteet tulee asettaa siten, että ne ovat toteutettavissa valtuuston vahvistamilla määrärahoilla.

Toiminnallisia tavoitteita tulee kuvata erilaisilla toimintaan liittyvillä mittareilla. Mittareiden tulee kohdistua sellaiseen toimintaan, joka mahdollistaa vuosittaisen seurannan ja toimintaan, jota on mahdollista mitata joko laadullisesti tai määrällisesti.

Sekä tavoitteita että mittareita laaditaan korkeintaan 3-5 / tulosalue huomioiden tulosalueen toiminnan laajuus. Valtuuston hyväksymään kaupunkistrategiaan perustuvat tavoitteet laaditaan talousarviovuodelle 2021 ja suunnittelukaudelle 2022 - 2023 liitteenä 1 olevan Targetor Pro-ohjelman asiakirjapohjan mukaisesti.

2.7 Sisäinen valvonta ja riskienhallinta

Sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan tarkoituksena on, että kunnalle ja kuntakonsernille asetetut tavoitteet saavutetaan, toiminta on tuloksellista ja että toiminnan jatkuvuus varmistetaan myös riskien toteutuessa.

Talousarvion laadinnan yhteydessä arvioidaan toimialan riskejä ja niiden hallintaa; millaisia riskejä tai epävarmuustekijöitä mahdollisten tavoitteiden saavuttamiseen sisältyy ja millaisia toimenpiteitä tavoitteiden pääsemiseksi edellytetään. Riskien kuvaus esitetään koko toimialaa koskevana yhteenvetona (oma kohta Targetorin talousarvion asiakirjapohjassa).

Johtoryhmä linjaa syksyn 2020 aikana, talousarvion laadintaprosessin yhteydessä sisäisen valvonnan painopistealueet vuodelle 2021. Sisäisen valvonnan seuranta ja dokumentointia varten TargetorPro-raportointiohjelmaan on perustettu sisäisen valvonnan-kortti, jonka asiakirjapohjalle toimialat raportoivat talousarviovuoden aikana sisäisen valvonnan toteutumisen omalla toimialallaan.

2.7.1 Riskit ja riskienhallinta

Kaupunginhallituksen alaisten toimielinten ja konserniyhteisöjen tulee talousarvion laadinnan yhteydessä analysoida toimintaympäristön muutoksia, tunnistaa tavoitteita uhkaavia riskejä, arvioida niiden vaikutuksia ja toteutumisen todennäköisyyttä sekä laatia tarvittavat suunnitelmat ja toimenpiteet riskienhallitsemiseksi.

Toimielimet ja konserniyhteisöt raportoivat (osavuositarkastukset ja tilinpäätös) merkittävistä riskeistään ja riskienhallinnan kehittämisestä osana toiminnan ja talouden seuranta ja raportointia.

Riskienhallinnan toteutus tapahtuu sekä kaupungin toimialoilla että tytäryhtiöissä, jotka vastaavat prosessiensa riskienhallinnasta ja sen ohjeistamisesta. Toimialat kartoittavat toimintaansa liittyvät riskit ja laativat omat riskienhallintasuunnitelmansa.

Onnistunut riskienhallinta vaatii jokaisen kaupunkikonsernin palveluksessa olevan henkilön panosta, sillä tunnistamattomia riskejä ei voi hallita.

Riskit ja riskienhallinta osana taloussuunnittelu- ja seurantaprosessia

Kuntakonsernin riskit jaotellaan neljään pääryhmään, jotka ovat:

- 1) strategiset
- 2) taloudelliset
- 3) toiminnalliset
- 4) henkilöstöön liittyvät sekä
- 5) vahinkoriskit

Tämän ohjeen liitteenä 2 on esimerkkikuvaus koko kaupunkia koskevista riskeistä lajeittain sekä toimialakohtaisista riskeistä.

Koko kaupunkia koskevista riskeistä tulee jokaisen toimialan valita omaan toimintaan ja työhön liittyvät riskit ja käsitellä ne talousarvioesityksessään. Esimerkiksi henkilöstöön liittyvät riskit tulee huomioida taloussuunnittelussa ja –raportoinnissa.

Henkilöstöön liittyviin riskeihin kuuluvat myös työhyvinvointiin ja työturvallisuuteen liittyvät riskit. Intran etusivulla on linkki WPro–työturvallisuusohjelmaan (<https://www.awanic.fi/haipro/123/wpro.asp>), johon jokaisen yksikön tulee täyttää työhyvinvointiin ja työturvallisuuteen liittyvä riskiarviointi.

Yksiköiden työhyvinvointiin ja työturvallisuuteen liittyvistä korkeimpien riskiluokkien III, IV ja IV riskeistä valitaan toimialakohtaisesti talousarvioon.

WPro-ohjelmaan kirjautuminen vaatii salasanan. Käyttäjätunnus/salasana WPro-ohjelmaan annetaan vain esimiesasemassa olevalle henkilölle. Ohjelman käyttöä neuvoo työsuojeluvaltuutettu Marjo Rautio.

3 INVESTOINNIT

3.1 Investointiraami

Investointiosassa esitetään investointeja koskevat tavoitteet, hankkeiden kustannusarviot ja niiden jaksottuminen investointimenoina suunnitteluvuosille, investointiin saatavat rahoitusosuudet ja muut tulot sekä investoinnin vaikutus käyttötalouteen ja suunnitelmanmukaisiin poistoihin.

Investointien perustelutekstit kirjoitetaan Word-asiakirjana ja yhteenveto investointisuunnitelman (TA2020, TA2021, TS2022, TS2023) euromääristä esitetään Excel-taulukkona. Molemmat asiakirjat liitetään erikseen TargetorPro-ohjelman tuottamaan talousarviokirjan yhdistelmään.

Talouden tasapainossa pysymisen edellytyksenä on, ettei lainamäärä kasva merkittävästi ja että vain välttämättömimmät investointikohteet toteutetaan. Investointitaso vuosina 2020 2025 tarkentuu syksyllä.

Hyväksytyin SUMU-poistosuunnitelman mukaan aktivointiraja on 10.000 euroa.

Ensikertainen kalustohankinta tulee esittää omana erillisenä investointihankkeena. Rakennushankkeet eivät sisällä ensikertaista kalustamista.

3.2 Rakennukset ja toimitilat

Tekninen toimi/Tilapalvelu kokoaa keskitetysti koko kaupungin rakentamishdotukset investointiosaan ja sopeuttaa esitykset kaupungin lopulliseen investointitasoon.

Toimialan esitykset, jotka kohdistuvat toimitilainvestointeihin (uudisrakentaminen ja korjaus) toimitetaan teknisen toimen budjettivalmisteluun.

Kaikista investointihankkeista, jotka ovat arvoltaan yli 50 000 euroa (arvonlisäveroton hinta) on esitettävä investoinnin perustelut.

Investointien hankekohtaisissa tavoitemäärityksissä selvitetään, onko kyse uus-, laajennus- tai korvausinvestoinnista. Lisäksi selvitetään, tavoitellaanko investoinnilla palvelutuotannon määrän lisäystä, palvelukyvyn parantamista vai tuotannon tehostamista.

3.3 Kaluste ja laitehankinnat

Irtain omaisuus tarkoittaa kalustoa, esineitä ja laitteita, jotka eivät kuulu kiinteästi rakenteisiin.

Yli 10.000 euron kalusto- ja laitehankinnat (käyttöikä yli 3 vuotta) sekä ensikertainen kalustaminen budjetoidaan investointiosaan. Investointiosan kalusto- ja laitehankinnat esitykset annetaan samassa yhteydessä kuin käyttötaloulosan talousarvioesitys/taloussuunnitelma. Kyseessä on siis irtaimistohankinnat, jotka kirjanpitojärjestelmässä käsitellään taseessa ja joista tehdään suunnitelmapoistot. Hankintaesitykset kootaan liitteen 4 mukaisesti talousarvioesitykseen.

Sosiaali- ja terveystoimen kalusto- ja irtaimistohankinnat toteutetaan ensisijaisesti leasing-rahoituksella.

Alle 10.000 euron maksavat kalustohankinnat (ns. kertapoistoinen kalusto) käsitellään käyttötaloudessa ja hankinnat sisällytetään siten käyttötaloustalouteen ja katetaan määrärahaamalla puitteissa.

ICT-laitteet

ICT- laitteet (pääsääntöisesti pöytäkoneet, kannettavat tietokoneet ja tulostuslaitteet) hankitaan leasingrahoituksella. Leasing-hankinnat hoitavat ICT-palvelut.

4 TALOUSSUUNNITTELUVUOSIEN 2022 – 2023 LAADINTA

Toimialojen tulee laatia suunnitteluvuosien 2022–2023 tiedot tulosaluetason mukaisesti toimintatuotot ja – kulut sekä toimintakate (netto) sekä SUMU-poistot ja tilikauden tulos tasolla tekstisivujen taloustietotaulukkoon.

Taloussuunnitelmakausien taloustiedot tarkentuvat syksyllä.

5 KONSERNIOHJAUS

Kuntalain 410/2015 § 47 määrittää kunnan tytäryhteisöjen toimintaa ja konserniohjeistusta. Omistajaohjauksella on huolehdittava siitä, että kunnan tytäryhteisön toiminnassa otetaan huomioon kuntakonsernin kokonaisuus. Kunnan tytäryhteisön hallituksen kokoonpanossa on otettava huomioon yhteisön toimialan edellyttämä riittävä talouden ja liiketoiminnan asiantuntemus.

Konserniohje hyväksyttiin valtuustossa 30.10.2017 § 73, jonka jälkeen konserniohjetta on päivitetty valtuustossa 8.5.2018 § 16. Linkki Varkauden kaupungin [konserniohjeeseen](#) (Kv 30.10.2017 § 73 ja Kv 28.5.2018 § 42). Omistajapoliittisten ohjeiden laadinta aloitetaan vuoden 2018 aikana.

Hallintosäännön mukaisesti konsernijaoston tehtävät ovat seuraavat:

1. Seuraa ja arvioi yhtiöiden tavoitteiden toteutumista ja taloudellisen aseman kehitystä ja tekee niiden perusteella tarvittaessa esityksiä kaupunginhallitukselle.
2. Antaa kaupungin ennakkokannan konserniohjeeseen edellyttämässä asioissa.
3. Nimeää yhtiökokousedustajat ja antaa heille omistajaohjauksen edellyttämät toimintaohjeet.
4. Vastaa sisäisen valvonnan järjestämisestä ja yhteen sovittamisesta siten että kaupungin toiminnan laillisuus ja tuloksellisuus varmistetaan.
5. Hyväksyy sisäisen tarkastuksen suunnitelman, johon perustuen arvioidaan riskienhallinta-, valvonta-, johtamis- ja hallintoprosessien tuloksellisuutta.
6. Vastaa riskienhallinnan järjestämisestä siten, että kaupungin toiminnan olennaiset riskit tunnistetaan ja kuvataan, riskin toteutumisen vaikutukset, toteutumisen todennäköisyys ja mahdollisuudet hallita riskiä arvioidaan sekä
7. Valmistele kaupunkinhallitukselle sisäistä valvontaa ja riskienhallintaa koskevan toimintakertomukseen otettavan osion.

Hallintosäännön 20 luvun 1 §:m mukaisesti konsernijaosto 26.9.2018 § 36 sekä kaupunginhallitus 1.10.2018 § 229 ovat päättäneet johtoryhmän jäsenten valvontavastuun jaosta tytäryhteisöissä. Omistajan ohjauksen valvontavastuu pitää sisällään yhtiössä/yhteisössä mm. kaupungin edunvalvonnan, yhteydenpidon kaupungin nimeämiin edustajiin ja omistajapoliittisten linjausten välittämisen heille sekä yhteisöille mahdollisesti perustetun ohjausryhmän asioiden valmistelun ja koolle kutsumisen. Tytäryhtiöiden tilannekatsaus ja kuulumiset käsitellään johtoryhmässä säännöllisesti.

5.1 Tytäryhteisöt

Yhteisö, jossa kunnalla on kirjanpitolain (1336/1997) 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettu määräysvalta, on kunnan tytäryhteisö. Kunta tytäryhteisöineen muodostaa kuntakonsernin. Mitä laissa säädetään kunnan tytäryhteisöstä, sovelletaan myös kunnan määräysvaltaan kuuluvaan säätiöön.

Kunnan toiminta käsittää kunnan ja kuntakonsernin toiminnan lisäksi osallistumisen kuntien väliseen yhteistoimintaan sekä muun omistukseen, sopimukseen ja rahoittamiseen perustuvan toiminnan.

Kunnan talousarviossa ja taloussuunnitelmassa tulee ottaa huomioon kuntakonsernin talouden vastuut ja velvoitteet. Tätä varten tytäryhteisöt toimittavat tiedot mm. tulos-, rahoitus- ja investointisuunnitelmista sekä yhtiön toimintaan liittyvistä olennaisista riskeistä ja epävarmuustekijöistä.

Kaupungin tytäryhtiöille asetetut talousarviovuoden ja suunnitelmakausien tavoitteet liitetään osaksi kaupungin talousarviota.

Kaupunkikonserniin kuuluvat tytäryhteisöt toimittavat talousarvio- ja taloussuunnitelmaesitykset yhdenmukaisesti Targetor Pro-ohjelman lomakepohjilla.

Tytäryhtiöiden on ilmoitettava vuosien 2021 – 2023 osalta:

- kuvaus tärkeimmistä taloudellisista ja toiminnallisista muutoksista / tärkeimmät toiminnalliset tavoitteet
- liiketoiminnan tuotot ja kulut
- rahoitustuotot- ja kulut
- tilikauden voitto / tappio
- selvitys tärkeimmistä investoinneista
- lainakannan kehitys 2021-2023
- henkilöstömäärän kehitys

7 TALOUSARVION LAADINTA-AIKATAULU

Talousarvio 2021 ja taloussuunnitelma 2022–2023 laadinta-aikataulu:

- toimialojen sisäiset erät toimialoilla **17.8.2020** mennessä
- talousarvioraami 2021 ja laadintaohje yhteistyötoimikunta **19.8. 2020**
- kaupunginvaltuusto, lähetekeskustelu **22.6. 2020**
- alustava talousarvioraami 2021 kaupunginhallitus **29.6.2020** (TS 2022–2023)
- talousarvio- ja henkilöstösuunnitelmaesitykset toimialoilta **30.9.2020** mennessä
- investoinnit Excel-tiedostona **30.9.2020** mennessä. Investointitiedot tallennetaan budj. ohjelmaan hallituksen hyväksymisen jälkeen
- kaupunginjohtajan talousarvio- ja henkilöstösuunnitelmaesitys **31.10.2020** mennessä
- kaupunginhallitus, I-käsittely **2.-3.11.2020**
- talousarvioesitys yhteistyötoimikunta **11.11.2020**
- kaupunginhallitus, II-käsittely **16. – 17.11.2020**
- kaupunginhallitus, III-käsittely **30.11.2020 (varapv.)**
- kaupunginvaltuusto **7.12.2020**

8 LISÄTIETOA KUNTATALOUESTA

Kuntatalouden tämän hetkiseen tilaan ja tulevaisuuden suunnitteluun löytyy tietoa mm. alla olevista linkeistä:

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/kuntatalous/Sivut/default.aspx>

<http://vm.fi/kunta>

[Valtionosuudet Kuntaliitto](#)

Oph.fi/rahoitus/valtionosuudet

[VM Talouskatsaus kesä 2020](#)

Valtuuston 18.12.2017 § 99 hyväksymä [kaupunkistrategia](#)

9 LISÄTIETOJA

Talousjohtaja Helena Pitkänen, puh. 044 444 2460

Laskentapäällikkö Riitta Koponen, puh. 040 573 1052

Taluspäällikkö, sivistystoimi, Maritta Laakso, puh. 044 743 6371

Taluspäällikkö, sosiaali- ja terveystoimi, Raila Rantala, puh. 040 719 6387

Hallintopäällikkö, tekninen toimi, Liisa Saavalainen, puh. 044 743 6502

Henkilöstöjohtaja Nina Holopainen, puh. 040 723 9776

Työhyvinvointiasiantuntija Kirsti Murtomäki, puh. 044 444 2495

Henkilöstöasiantuntija Katariina Riipi, puh. 044 743 6667

10 LAADINTAOHJEEN LIITTEET

LIITE 1 TARGETOR PRO Talousarviokirjan asiakirjapohja 2021

KONSERNIHALLINTO

Tilivelvolliset: tähän tilivelvollinen, titteli (ei henkilön nimeä) esim. kaupunginjohtaja

Vapaa teksti; toiminnan kuvaus / toimintaympäristön muutokset suunnitelmakaudella/ toiminnan painopisteet

Talouden tasapainottamisohjelman toteutus talousarviossa

Vapaa teksti; mitä talouden tasapainottamistoimenpiteitä sisältyy / on huomioitu talousarvioesityksessä

Strategiset tavoitteet ja mittarit

Talousarviovuoden 2021 tavoitteet	Vuosittain seurattava mittari	Tavoitetaso
2021 vuoden tavoite 1	Mittari	Tavoitetaso
2021 vuoden toinen tavoite 2 jne	Mittari	Tavoitetaso

Suunnittelukauden tavoitteet 2022 - 2023		Tavoitetaso
Tavoite 1	Mittari 1	Taso
Tavoite 2	Mittari	Taso
Tavoite 3	Mittari	Taso

Toimintaan liittyvät riskit	Riskienhallinta / toimenpiteet	Riskitaso
Riski 1	Toimenpiteet hallinnat	 SUURI
Riski 2	xxx	 KOHTA-LAINEN
Riski 3	xxx	 PIENI

TALOUS					
Tuloarviot ja määrärahat, €	TP2019	TA2020	TA2021	TS2022	TS2023
Tuotot	0	0	0	0	
Kulut	0	0	0	0	
Toimintakate	0	0	0	0	0
Suunnitelman muk. poistot	0	0	0	0	
Tilikauden tulos	0	0	0	0	0
valtuustoon nähden sitovat erät					

huom. Taloustaulun valtuustoon nähden sitovat talousluvut (toimintakate) esitetään vahvistettuna värillä. Palvelualueiden taloustaulukoissa ei käytetä värejä (ei ole valtuustoon nähden sitova taso)

Talouden kehityksen kommentointi (vapaa teksti)

LIITE 2 TargetorPro Henkilöstösuunnitelma (Esimerkki: toimiala / työyksiköittäin)

KONSERNIPALVELUT YHTEENSÄ

	Henkilöstö 31.12.2018	Henkilöstö 31.12.2019	Henkilöstö/ TA2020	Henkilöstö/ TA2021	Eläköity- miset 31.12.2022 mennessä	Eläköity- miset 1.1.2023 - 31.12.2026	Tavoite- henkilöstö 31.12.2022	Tavoite- henkilöstö 31.12.2025
Vakinaiset	3	0	0	0	0	0	0	0
Määräaikaiset (ei kenenkään sijaiset); ml. Työllistetyt ja oppisopimuslaiset	0	0	0	0	0	0	0	0
Sijaiset	0	0	0	0	0	0	0	0
YHTEENSÄ	3	0	0	0	0	0	0	0
Henkilötyövuodet	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Työllisyysyksikkö

	Henkilöstö 31.12.2018	Henkilöstö 31.12.2019	Henkilöstö/ TA2020	Henkilöstö/ TA2021	Eläköity- miset 31.12.2022 mennessä	Eläköity- miset 1.1.2023 - 31.12.2026	Tavoite- henkilöstö 31.12.2022	Tavoite- henkilöstö 31.12.2025
Vakinaiset								
Määräaikaiset (ei kenenkään sijaiset); ml. Työllistetyt ja oppisopimuslaiset								
Sijaiset								
YHTEENSÄ	0	0	0	0	0	0	0	0
Henkilötyövuodet								

Toiminnassa ja/tai toimintaympäristössä tapahtuvat ja suunnitellut muutokset

<teksti>

Eläköitymiset, muu tiedossa oleva ”luonnollinen poistuma” (esim. irtisanoutumiset) sekä pidemmät virka- ja työvapaat ja niiden aiheuttamat järjestelyt

<teksti>

Vakinaistamis-, rekrytointi- ja sisäisten siirtojen tarpeet/mahdollisuudet

<teksti>

Vakanssi- ja nimikemuutokset

<teksti>

Työhyvinvointia ja työkykyä uhkaavat keskeisimmät asiat työyhteisöissä	Esimiehen vastuulla olevat toimenpiteet	Työntekijöiden vastuulla olevat toimenpiteet	Tarvittava tuki: mitä ja keneltä? (yhteistyökumppanit ym.)

Mahdolliset riskit ja niihin varautuminen

<teksti>

LIITE 3

Esimerkkejä mahdollisista koko kaupunkia koskevista riskeistä lajeittain

Henkilöriski(t)	Hallintakeino(t)
ammattitaitoisen henkilöstön saatavuus	laadukas rekryointi
erikoisosaamista vaativat tehtävät	varahenkilöjärjestelmä, työn kierto, ostopalvelusopimukset
tapaturmat ja sairastumiset	WATTI-mallin toimeenpano, savuton työyhteisö, ennakoiva työterveyshuolto, työsuojelu, työturvavarusteiden käyttö, vaara- ja uhkatilannearvioiden selvittäminen ja niistä oppiminen
henkilöstön eläköityminen	mentorointi, varahenkilöjärjestelmä, työnkierto, uudet työskentelytavat, prosessien kehittäminen, oppisopimuskoulutukset
ammattiosaamisen vanheneminen	työnantajan järjestämä koulutus, omaehtoinen koulutus, mentorointi, työnkierto
väsyminen ja uupuminen	ongelmatilanteisiin puuttuminen oikea-aikaisesti, työnjohdolliset toimet
työilmapiiri, henkilö- ja työsuheriidat	ongelmatilanteiden selvittäminen, selkeä työ- ja vastuujako, kehityskeskustelut, avoin tiedotus, toimisto- ja osastopalaverit, esimies- ja alaiskoulutus
tahattomat inhimilliset virheet	vastuuvakuutus
henkilöstön tiheä vaihtuvuus	hyvä henkilöstöpolitiikka, hyvä johtaminen, henkilöstön sitouttaminen, osaamisen kohdentaminen, oikeudenmukainen palkitsemispolitiikka, hyvä työilmapiiri
Toimintaan kohdistuva riski(t)	Hallintakeino(t)
tietotekniikan ja tietoliikenneyhteyksien toimivuus	osaava henkilöstö, sovellusohjelmien tukipäivitys, varmuuskopioinnit, UPS-laite palvelimella
tietoturvallisuus	virustorjuntaohjelmistot, tietoturvaopas ja -ohjeistus
toimitilat/kiinteistöt/irtaimistot: tulipalot, vesivahingot, ilkivalta, tahaton virhe/vahinko	omaisuusvakuutukset, valvontakamerat, toimintaohjeistus, kulunvalvonta, paloturvallisuus, hälytyspäivystys, alueiden kunnossapito
tietosuoja ja salassa pidettävät asiakirjat	näyttöjen tietosuojat, käyttöoikeusrajoitukset, kassakaappi, paloturvalliset/lukolliset säilytyskaapit
toimintojen ja työtehtävien määräajat	työtehtävien suunnittelu, looginen työjärjestys, varahenkilöjärjestelmä
kunnan palvelutuotannon turvaaminen	osaava, tehtäviinsä sitoutunut ja motivoitunut henkilöstö, ostopalvelusopimukset
toiminnan keskeytysriskit	varajärjestelmät ja suunnitelmat, ostopalvelusopimukset
hankinta- ja sopimusriskit	erikoisosaamista omaava henkilöstö, asiantuntija, ostopalvelusopimukset
talouteen liittyvät riskit	määrärahaseuranta, osavuositarkastukset, maksuvalmiusseuranta
(ostopalvelu)sopimukset	sisältö, voimassaolo, laadun valvonta, kustannusten hallinta
Vakuutusriski(t)	Hallintakeino(t)
tuotevastuuriskit	laadunvalvonta, ohjeistus, varmistussuunnitelmat
vahingonkorvausriskit	vastuuvakuutus
kunnan järjestämien tilaisuuksien turvallisuus	kuntalaisten vapaaehtoinen tapaturmavakuutus, tarvittaessa erillisivakuutus

Esimerkkejä mahdollisista toimialakohtaisista riskeistä

Konsernihallinto	Hallintakeino(t)
vastuu toiminnan lainmukaisuudesta	vastuuvakuutus, osaava henkilöstö, koulutus, konsultointi (esim. Kuntaliitto tai lakiasiantainmisto)

Sosiaali- ja terveystoimi	Hallintakeino(t)
päätöskäsittelyn viivästyminen	varahenkilöjärjestelmä, sijaistaminen, toimivat työjärjestelyt
hoitoon pääsyn määräjät	
ennakoimaton huostaanotto	varautuminen talousarviossa, lisämääräraha
yhteiskunnan rakenteellisten muutosten vaikutus toimeentuloturvaan	varautuminen talousarviossa, lisämääräraha
normaaliolojen poikkeus- ja erityistilanteet	valmiussuunnitelma

Sivistystoimi	Hallintakeino(t)
koulukuljetukset	kuljetusreitien huolellinen suunnittelu, varautuminen muutoksiin
valtionhallinnon päätökset (mm. tuntijako, valinnaisaineet, perustunneista)	alan keskustelun seuranta
oppilashuollontarpeiden lisääntyminen (avustajapalvelut, koulukuljetus, lisääntyneet vaatimukset)	palveluntarpeen suunnittelu ja mitoitus, tehtävien yhdistäminen eri työpisteissä/hallinnossa
oppilaiden tapaturmariskit	asianmukaiset vakuutukset
poikkeustilanteet koulun toiminnassa	valmiussuunnitelma

Tekninen toimi	Hallintakeino(t)
laadunvalvonta (ruoka- ja puhtauspalvelut)	omavalvonta, terveystarkastaja
kiinteistöihin liittyvät riskit (epäkurantit kiinteistöt, korjausvelka, energian hinnankorotukset yms)	seuranta, varhainen puuttuminen ongelmiin, kuntotarkastukset, kunnossapito, ylläpidetään ainoastaan palvelutuotannossa olevia kiinteistöjä
lainsäädännön soveltamiseen liittyvät riskit, toimivallan raja	vakuutus, osaava henkilöstö, koulutus, konsultaatio (Kuntaliitto, lakiasiantainmisto)
vahingon aiheuttaminen ulkopuolisille	vastuuvakuutus, työnjohdolliset toimenpiteet, ammattitaitoinen henkilöstö
laite- ja konerikot	ostopalvelu yksityiseltä yrittäjältä, varajärjestelmäsuunnitelma
laatuhäiriöt ja toiminnan keskeytykset	
rakennushankkeiden yhtäaikaisuus	ostopalvelu yksityiseltä urakoitsijoilta, työvoimapalvelut, näyteseuranta, varajärjestelmät, kuntotarkastukset
rakennusvalvonnan tulokehitys	taksojen tarkistaminen, palveluiden hinnoittelu
vastuu toiminnan lainmukaisuudesta	vastuuvakuutus, ammattitaitoinen henkilöstö, koulutus, konsultointi

SUUNNITELMAPOISTOJEN PERUSTEET

LIITE 5

PYSYVÄT VASTAAVAT	Poisto-aika/ Poisto-%
Aineettomat hyödykkeet:	
Kehittämismenot	2 vuotta
Aineettomat oikeudet	5 vuotta
Liikearvo	2 vuotta
Muut pitkävaikutteiset menot	
Atk-ohjelmistot	2 vuotta
Muut	2 vuotta
Aineelliset hyödykkeet:	
Maa- ja vesialueet	ei poistoaikaa
Rakennukset ja rakennelmat:	
Hallinto- ja laitosrakennukset (puu)	20 vuotta
Hallinto- ja laitosrakennukset (kivi)	25 vuotta
Tehdas- ja tuotantorakennukset (puu)	20 vuotta
Tehdas- ja tuotantorakennukset (kivi)	25 vuotta
Talousrakennukset (puu)	10 vuotta
Talousrakennukset (kivi)	15 vuotta
Vapaa-ajan rakennukset	20 vuotta
Asuinrakennukset (puu)	30 vuotta
Asuinrakennukset (kivi)	30 vuotta
Kiinteät rakenteet ja laitteet:	
Kadut, tiet, torit ja puistot	20 %
Sillat, laiturit ja uimalat	25 %
Muut maa- ja vesirakenteet	20 %
Sähköjohdot, muuntoasemat, ulkovalaistuslaitteet	20 %
Puhelinverkko, keskusasema ja alakeskukset	22 %
Muut putki- ja kaapeliverkot	20 %
Sähkö-, vesi -yms laitojen laitoskoneet ja laitteet	25 %
Kiinteät nosto- ja siirtolaitteet	20 %
Liikenteen ohjauslaitteet	25 %
Muut kiinteät koneet, laitteet ja rakenteet	25 %
Koneet ja kalusto:	
Rautaiset alukset	20 %
Puiset alukset ja muut uivat työkonet	27 %
Muut kuljetusvälineet	30 %
Muut liikkuvat työkonet	30 %
Muut raskaat koneet	25 %
Muut kevyet koneet	30 %
Sairaala-, terveydenhuolto- yms. laitteet	30 %
Atk-laitteet	40 %
Muut laitteet ja kalusteet	40 %
Muut aineelliset hyödykkeet	
Luonnonvarat	käytön mukaan
Arvo- ja taide-esineet	ei poistoaikaa
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	
Pysyvien vastaavien sijoitukset	
Osakkeet ja osuudet	ei poistoaikaa

Muutos Kvalt. 19.10.2015 § 57, kaikki 3.000 euroa tai sen alle olevat käyttöomaisuushankkeet poistetaan kertapoistona.

